

Az adminisztrátori rendszert végül is az a forradalom utáni belügyminiszteri rendelet számolja fel, amely a főispáni helyetteseket hivatalukból felmenti, a rájuk vonatkozó 1845. évi utasítást hatályon kívül helyezi.²³

Sombory Imre még e rendelet előtt bejelenti lemondását, megköszönve Szabolcs megye rendeinak, hogy méltányosak voltak hozzá, amennyiben az előttük törvénytelen és népszerűtlen hivatal és az azt betöltő személy között különbséget tettek. A megye rendei pedig fájlalják, hogy a törvénytelen adminisztrátori rendszer ellen folytatott harcban éppen az Ő személyével kellett találkozniuk, és kijelentik, hogy polgárai sorába mindig szívesen fogadják.²⁴

Pók Judit

Kossuth László

Szeptember 21-én jelentős esemény színhelye volt Dabas. A Kossuth Szövetség és a Kossuth Alapítvány Kuratóriuma (1394. Bp. 62; Pf. 361) 1996-ra pályázatot hirdetett az iskolák számára a Kossuth-hagyományok ápolása céljából. E pályázat országos eredményeit értékelték itt ezen a napon, s nem véletlenül.

Dabason és környékén mindig is nagy kultusza volt Kossuth Lajosnak. Ha valami, hát a Kossuth-hagyomány ápolása valóban méltó a követésre! Erre kötelez Kossuth kiemelkedő történelmi szerepe, a Kossuth-életmű egésze, és azok a kapcsolatok is, melyek őt Dabashoz fűzték. Részint a parasztpolitikában radikális megoldásokra hajló liberális köznemesség itt élt képviselői, egyben leghívebb követői, részint (és ezzel összefüggésben) édesapja, Kossuth László révén. De a család dabasi kapcsolatairól és az idősebb Kossuthról vajon tudunk-e annyit, amennyit illene? Nos, ezt a kérdést ki-ki válaszolja meg magának e kis visszatekintés után!

Udvardi Kossuth László 1763-ban Kossuthfalván született, Kossuth Pál és Beniczky Zsuzsanna gyermekeként. Ügyvédi vizsgáinak letétele után zempléni rokonaihoz költözött, s Liskán, majd az Andrássy grófnál dolgozott ügyvédként. A nagyműveltségű Wéber Karolinával (Liszka, 1770 – Brüsszel, 1853) kötött házasságából öt gyermek született. Egy fiú, Lajos és lánytestvérei: Karolina (dr. Breznay István megyei tisztiorvos neje), Emília (aki Zsulavszky Zsigmond lengyel emigránshoz), Lujza (aki Ruttkay József abonyi postamesterhez ment nőül) és Zsuzsanna (Meszlényi Rudolfné). A családi hagyományt követve Lajost is ügyvédi pályára szánták. Iskoláztatása érdekében költöztek Sátoraljaújhelyre, ahol apja a gr. Török, a br. Vécsey és a Szimay család peres ügyeinek intézésével foglalkozott. Vizsgáinak letétele után 1823-1832 közt Lajos is atyja mesterségét folytatta Zemplénben, így hamarosan átvette az ő ügyeinek intézését is. Az ifjabb Kossuth érdeklődése azonban egyre inkább a politika irányába fordult. Mint ismeretes, 1832-ben egy távol lévő rend képviselőtében jelent meg a pozsonyi diétán, és 1832-1836 közt az Országgyűlési-, majd a Törvényhatósági Tudósítások szerkesztésével országos figyelmet kelte jelentős hírnévre tett szert. Mint egyedüli kereső, ez időben döntött úgy, hogy családjá is Pestre költözzön. Pesti életük nem sokáig volt zavartalan.

Kossuth László 1837. május 6-án tudatta levélben a fiát megbízó vármegyékkel, hogy Lajost május 4-ről 5-re virradóra, éjjel egy óra körül a János-hegy oldalában lévő, «Istenszem»-hez címzett nyaralóban – ahol orvosi tanácsra üdülést keresett – letartóztatták, pesti lakásán talált írományait és leveleit pedig elkobozták. Évekkel később Kossuth Lajos így idézte fel Pest megye gyűlésén a történeteket: *«Szokatlan zaj vert föl éjjeli álmomból, s a mint ablakomra tetem szemeimet, szuronyokat láték megcsillámlani a*

²³ IV.B.102. Szabolcs vármegye központi bizottmányának iratai. 1848. évi jkv. 45.sz.

²⁴ IV.A.1. 48.cs. 496.sz. 1848.

kalauz-lámpás kis világításánál. A magyarázat nehéz nem volt. És... e pillanatban [agyán, egyebek mellett] egy keserves gondolat villant... keresztül, a gondolat, hogy a szuronycsillám családomat egyetlen, de elegendő gyámolótól fosztja meg, s kiket oly hűn szerettek, ez óra [a] nagy szűzfájdalmon kívül még nyomorúságba is taszítja. Noha Pest megye közgyűlése május 22-én tiltakozott a letartóztatás ellen, ennek nem sok foganatja lett. A hosszas eljárás során 1839. február 23-án született meg a Királyi Tábla ítélete, mely háromévi fogságot rótt ki rá, amit március 2-án a Hétszemélyes Tábla négy évre súlyosbított.

Kossuth végül is három évet töltött a budai várbörtönben, mialatt francia és angol tanulmányokat folytatott, meg Shakespeare-t olvasott. Teljes elzártságára mi sem jellemzőbb, minthogy családjához írt levelei három hónapig utaztak Budáról Pestre, míg kézhez kaphatták. Gondjaikat látva, báró Wesselényi Míklós indított gyűjtést a 75 esztendő Kossuth László kereső nélkül maradt népes családja megsegítésére. Mozgalmához sokan csatlakoztak. Egy 1944-es értekezés szerint (Á. T.: 50 éve halt meg Kossuth Lajos, a magyar szabadság legendás hőse; Szikra, 1944/3.) ez alól még a Kossuthal nem éppen szimpatizáló Széchenyi István sem vonta ki magát, s «nem akarván az árral szembeszállni», száz forinttal csatlakozott a gyűjtéshez. Eme nagy nekibuzdulás során álltak Wesselényi (azaz Kossuth családja) mellé a haladó szellemű dabasi-gyóni közbirtokosság említett vezéralakjai: a liberális Zlinszky László, a radikális Halász Boldizsár (a körzet majdani 1848-as képviselője) s rokona, Bálint (Katona József egykori principálisa) és megannyi társuk. Közéjük tartozott rokonuk, Bényey László pesti prókátor is, akinek végrendeletére az alsódabasi református egyház iratai közt bukkantam rá, melyet számos XVIII-XIX. századi alapítvány szövegével együtt a Régió 1996. Évkönyve 76-77. lapján kivonatosan közöltem. Nos, e derék fiskális Zlinszky Antalné-től vett alsódabasi házat szemelték ki s ajánlották fel Kossuthéknak, majd megéllhetésükről is gondoskodtak. (A Kossuth-, voltaképpen Zlinszky, majd Bényey-, későbbi tulajdonosáról Pollák-házként ismert épület negyven év gondozatlanság után az utolsó pillanatban menekült meg a végső pusztulástól. A rendszerváltozás után Kossuth Lászlóról elnevezett utca végén található, a város tervei szerint a jövőben kiállítótermi célokat szolgál.)

Kossuthék dabasi életének kortársak által őrzött emlékeit később a gyóni számozású író, gr. Vay Sarolta (Sándor) gyűjtötte össze: A korábbi lakóknak *«fölmondtak és a házat kijavították. Új padlót, ablakot csináltak. Azt hallottam – emlékezett rá Bornemisszáné Tahy Katalin –, míg [fiuk] fogva volt, mindennel ellátták Kossuthékat. Szekerekkel vittek oda mindent. Ha a mama kijött Dabasra, mindig meglátogatta Kossuthnét, és ők is jártak mindenhol; igen műveltek voltak»*. Szucsánszkyné (a dabasi kat. templomot felépítő Halász Mária) *«naponta látta a Kossuth-lányokat vagy cselédjüket, mert kerti veteményeket, tőröt, tejfölt hordattak tőlük. Ilyenkor rendszeren megkérdezte a még fiatal Mari kisasszony, mit csinál a néni (Kossuthné), vagy a tekintetes úr (Kossuth László). A cseléd rendszeren azt felelte: ír, meg olvas, aztán sokat szomorkodik. Az öreg Kossuth valóban rendkívül sokat bánkódott Lajos fiának a sorsa felett, s gyakran mondta a helybéli öreguraknak, hogy szeg a koporsójában, és szomorú sorsa viszi a sírba.»* Nem is élt sokáig, 1839. június 13-án hunyt el. Evangélikus lévén, Bartholomeides Soma gyóni ev. lelkes vezetője be a halottak anyakönyvébe, és az alsódabasi református temetőben helyezték örök (?) nyugalomba. Később egy 4-5 láb magas vörösmárvány sírkövet állítottak a sírra. Felirata szerint:

Kossuth Lászlónak,
a szerető és szeretett atyának,
kesergő neje, szenvedő fia,
hálás lányai emelék,
meghalt 1839. június 13-án,
életének 76-ik évében.

A sírnál az özvegy és lányai, meg a dabasi barátok jelenlétében a neves pesti lelkész, Székács József búcsúztatta. Egyetlen fia nem lehetett ott a temetésen. A *»fogság szenvedéseit kicsinylő«* Széchenyinek később így írt erről: *»Három hosszú éven át üritém a vesztett szabadságom kárpoharát, családom az alatt, melynek egyedüli gyámolta valék, s mely másra nem szorult én kívülem, nyomorúságra jutott, mely ellen csak a nemzet nagylelkűsége nyújthatott írt. Kínos állapot, uraim, mert el kellett az írt legalább kölcsönleg fogadnia; pedig a becsületes szegénységgel, mely önjerejében keresi s találja rendíthetetlen függetlenségét, karöltve jár egy érzés, melyről a gazdagoknak kincshalmazaik közt fogalmuk sincs, és atyám, e bánatos állapot alatt összeroskadott; béke nem derült élte alkonyára, és nem adhatá áldását reám: csak sírját lelém.«* Örökre fájhatott neki ez az emlék, erre utal a Zlinszkynének negyven évvel később írt levelében is, hogy ti. *»Nem vehettem búcsút haldokló Atyámtól, ...nem kísérhettem az örök nyugalom sírjához«*. De nemcsak ő, hanem a családot gyámolító Wesselényi, az *»árvízi hajós«* sem jöhetett el Dabasra a temetésre. A Pesten, a '38-as árvíz mentési munkálatai során szerzett szembetegségével bajlódó báró ekkor ugyan csak börtönben sínylődött már, mivel ez év január 31-én a Királyi Tábla három évre őt is elítélte.

Kossuth Lajos csak egy évvel a temetés után helyezhette el a kegyelet virágait a sírhalmom. Ugyanis V. Ferdinánd 1840. április 29-én József nádor tanácsára amnesztiát hirdetett az országgyűlési ifjak perében elítéltek ügyében, május 4-én pedig utasítást adott a politikai foglyok szabadon bocsátására. De a börtönt néhányan bizony sosem heverték ki többé. (Wesselényi, aki Gräfenbergbe ment elhatalmasodó szembaját kezelteni, később megvakult, Lovassy László pedig a börtönben megőrült.) Kossuth Lajos 10-én szabadult. A börtönből először anyjához és nővéreihez sietett Dabasra, édesapja sírját is ekkor kereste fel. Amint azt tudjuk, most már nem sokat időztek Dabason, a politika felgyorsuló eseményei Pestre szőlították őt. Élete (a Pesti Hírlap szerkesztése, a Védegylet szervezése; országgyűlési követé választása, majd az események élére kerülése; pénzügyminiszter, a Honvédelmi Bizottmány elnöke, kormányzó stb., végül emigrációjának állomásai) ettől kezdve közismert.

De mi lett a sorsa később Kossuth László sírjának? Világos és Arad után a természet buja zöldje rejtette el a kíváncsiskodók szeme elől. De a helybeliek jól tudták, hogy tekintetes néhai Halász Imre táblabíró úr (1701-1764) hatalmas, koporsó alakú (ennélfogva naiv legendák ködfátylába burkolódzó) kőből faragott síremléke közelében a bokrok közül kibukkanó vörösmárvány oszlop Kossuth László földi maradványainak helyét jelzi. Azt a helyet, ahol 1840 májusában fia is megfordult, még negyed századon át uralta a dús vegetáció, hiszen 1848 hőseire nehéz idők jártak ekkor. Kossuth leghívebb követőinek egyike, Zlinszky László mérnök útkaparóként, Halász Boldizsár (1806. febr. 12-1882. aug. 15.) pedig börtönkoszton tengődött; kegyelemből, mivel a Függetlenségi Nyilatkozat aláírása miatt kiszabott halálos ítéletét Haynau fogságra változtatta. (Ő a rendelőintézet mögötti temető családi sírboltjában nyugszik. Születésének, halálának adatait – akárcsak Halász Gézáét – néhány lexikon tévesen rögzíti, ezért közlöm a helyes dátumot!) S tegyük hozzá, olyan időkben, amikor egy korszakáll viselése, egy Kossuth-bankó megtalálása is okot adhatott a rendőri beavatkozásra, egyébként sem lehetett tanácsos a sír gondozásával az emigráns kormányzó mellett demonstrálni.

A Kossuth-sír rendbetételének csak a kiegyezés utáni évtizedekben jött el az ideje. Ez időben kereste meg a bozótban rejlő nevezetes sírhalmot Zlinszky Istvánné (Mojsisovics Emma), és kezdeményezésére – Halász Vince, az amatőr költő Mády Ferenc, Szőke Lajos, Segesváry László, Halász Bálint országgyűlési képviselő és népes rokonsága segítségével – mozgalom indult egy méltó síremlék megépítésére. Hamarosan megalakult az emlékmű bizottmány is, melynek élére Kontra Sándor ref. lelkész

és Halász Géza akadémikus, országgyűlési képviselőt választották. Az bizottmány munkájának eredményeként készült el a Schick gyárban öntött, 12x8 lábnyi vasráccsal kerített, 9 láb magas szürkegránit obelisz, melyet Gerenday Antal műhelyében faragtak, és 1879-ben állítottak fel az eredeti vörösmárvány sírjel elé. Az obeliszkre ezt a feliratot vésték:

Kossuth Lajos édesatyjának
Kossuth Lászlónak emlékére
emelték tisztelői.
1879.
szül. 1763 + 1839.

Az emlékmű avatására 1880. június 13-án, országos ünnepség keretében került sor. Halász Géza és Földváry Mihály alispán beszédét, a Nemzeti Dalkör által előadott Himnusz és Szózatot, Huber és Machik Fohászáat továbbá Bartók Lajos Kossuth atyja című alkalmi versét, mit a divatos pesti színész, Bercsényi Béla szavalt el, öt-hatezres tömeg hallgatta végig. Közülük többen a kerítésen kívülre szorultak, s csak az ünnepség végén járulhattak a sírhoz. Az emlékmű mellett díszruhás hölgykoszorú állt Damjanich János özvegyével az élen. Utánuk az emlékmű bizottmány s az egyházközség vezetői és a meghívott előkelőségek következtek, majd a tisztelők megszámlálhatatlan sokasága. A megemlékezés jeleneit Ellinger Ede, a neves pesti fotográfus örökítette meg, a beszédeket és eseményeket pedig egy önálló kiadvány.

E füzetben olvasható, hogy a sírt teljesen elborították a környező falvakból s az ország minden részéből küldött koszorúk. Kossuth Lajosé Turinból érkezett Dabasra. Az 1,3 m átmérőjű, égetett porcelánból készült, nyolc rózsát, nefelejcsét, rózsabimbót és gyöngyharmatot magában foglaló koszorút a reggeli órákban, még a tömeg megjelenés előtt, unokahúga, Ambrozovics Béláné Meszlényi Ilona helyezte az emlékműre. A nagyhatású műsor után a bizottmány tagjai azzal fejezték ki hálájukat, hogy az egyik rózsát letörték a porcelánkoszorúról és Bartók Lajosnak adományozták. (Néhai Szokody Gyula ref. lelkész kutatásai szerint a rózsát a költő utódai ma is őrzik.) A koszorút illetően 1883. júniusában úgy határoztak, hogy a református templomban helyezik el. Ehhez egy szekrényke «a templom falába bevágtatik, mégpedig a nők padjai felett lévő ablak alá...[és] egy bezárható ajtóval elláttassék; az ajtón belül a következő felirattal: Atyja/ Emlékére/ Küldte/ 1880/ Kossuth Lajos».

A gyűjtésből megmaradt pénz a síremlék gondozására kötötték le, melynek kötelezettségét örök időkre (!) az egyházközségre ruházták. Az 1848. okt. 21-én elhunyt Breznayné Kossuth Karolina családja utólag értesült az ünnepség idejéről, s koszorújuk Erdélyből csak pár nap elmúltával érkezett meg. Ruttkayné Kossuth Lujza is később zarándokolhatott Turinból Dabasra, ahol – mint Vay S. írja – az apai sírra «leborulva... zokogva imádkozott». Az ünnepség után 34 koszorúszalagot gyűjtöttek össze. „Gyón és Alsó-Dabas lányai, Sári község, F-Dabas közbirtokossága, az f-dabasi községi iskola növendékei és Ócsa községe” koszorúja mellett ott sorakoztak azok is, amelyek Cegléd, Budapest, Szarvas, Soroksár, Debrecen, Szentes, Szeged városokból a különféle egyetemektől, honvédegyletektől, pártoktól és magán személyektől érkeztek Dabasra, s amelyek a szalag nélküli «virág-, cser- és babérműveléssel» együtt elborították az emlékművet. A szalagokat a bizottmány Kossuthnak küldte el emlékül Turinba, aki a nemes kezdeményezésért megrendítő szavakkal mondott köszönetet Zlinszkynek: *«Én az önkény foglya voltam, midőn Atyám meghalt: nem én zárhattam le szemeit, és 29 éve hazátlan vagyok, sírját sem én gondozhatom. Legyen ön áldott, Asszonyom, hogy a fiúi kegyelet adóját, mint lelkes honleány, tevékeny részvételével nagylelkűen pótolni vállalkozott... Atyámat a halál sok hazai büntől mentette meg... Én idegen földön fogom aludni az örök álmot... Csak legalább azon biztos reményben szállhat-*

nék síromba, hogy az a föld, melyben Atyám hamvai nyugszanak, nemzetem földje marad, mint volt a múltban, ezredéven át... S bizony, bizony meglehet, hogy Hazám, melyet Atyám 's én oly híven szereténk... fogja széttiporni a hantot, melyet Ön, tisztelt Asszonyom, oly nemes kegyelettel gondja alá von. De bízunk nemzetünk erejében, melyen már annyi vihar megtörött.

Zlinszkyné, aki a Z. Lászlót ért megtorlás óta férjével Kondoroson élt, 1881-ben kapott újabb küldeményt Turinból. Egy portrét, hátlapján e szöveggel: *«Ferenc fiam által festett arcképe (79 éves koromból) Zlinszky Istvánnénak, aki megszánva Atyám sírjának elhagyatottságát, ennek emlékét nagy buzgalommal eszközöl: hálás érzellemmel Kossutha Lajos. Collegno (al Baraccone) 1881».* Az agg Kossuth levelének és dedikált portréjának – mely 1928-ban a Magyarság címlapján jelent meg először a nyilvánosság előtt – dr. Zlinszky János alkotmánybíró úr levele vezetett nyomára. Mint írja, Gyulán élő rokona, dr. Márky-Zay Lajos örzi mindkettőt. A centenáriumi ünnepségen a porcelánkoszorú mellett ezeket is megtekinthették a látogatók a dabasi ref. templomban. Remljük, ha a Kossuth-ház kiállítótermeit tavaszra megnyitják, e féltett ereklyék másolatait is bemutatathatják, melyhez ehelyütt is kérjük a Márky-Zay család megértő támogatását.

De vajon igazolta-e az élet a Kossuthtól idézett látomást? Csak részben. Halála (a 45 évi emigráció) után hazája őt nem hagyta idegen földben. Hazahozták, és a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra, mely nemzeti emlékhelyeink egyike lett. Másképp alakult viszont az atyai sír sorsa. A mindig is kurckodó, negyvennyolcas dabasiak sokáig ápolták, a március 15-i felvonulásoknak is a sír megkoszorúzása volt a záró aktusa háromnegyed századon át. Úgy tűnt, hogy 1945 után is folytatódik e hagyomány, melynek csúcspontját (igaz, erős aktuálpolitikai felhangokkal terhelve) a forradalom centenáriumi ünnepségei jelentették. Ez alkalommal járási összefogással történelmi emlékbizottság alakult s vette kezébe a szervezést. Ekkor került emléktábla a Kossuth-házra ezzel a felirattal:

E házban élt és halt meg 1839. június 13-án
Kossuth László
Kossuth Lajos édesatyja
Kegyeletteljes megemlékezésül az 1948-as
centenáriumi esztendőben állította a
történelmi emlékbizottság.

A Kossuth-temető bejáratához monumentális díszkapu készült: a nagykapu szélein két magas, ezek két oldalán kissé alacsonyabb, s hozzájuk boltívvvel kapcsolt kőoszloppal, beton alapon kisméretű vörös téglából. A két magas oszlopot elől műköből öntött 90x52 cm-es táblák díszítették, rajtuk egy-egy Kossuth-címerrel. A 65x55 cm átmérőjű, 315 cm magas oszlopokat fent betonlapok zárták, melyeken egy-egy 40 cm magas kőamfóra állt.

A központi ünnepséget 1948. március 14-én tartották meg, melyen Veres Péter (NPP), Szakasits Árpád (MSZDP), Olt Károly (MKP) is megjelent. Az ünnepi szónoklatot a volt dabasi földbirtokos, több cikluson át a választókertület FKGP-s országgyűlési képviselője, Dinnyés Lajos tartotta, aki 1947. márc. 14-től szept. 4-ig honvédelmi miniszteri, ekkor: 1947. máj. 31-től 1948. dec. 10-ig miniszterelnöki tisztséget töltött be. (Az 1901. április 16-án született, 1961. május 3-án elhunyt Dinnyés is a dabasi rendelőintézet mögötti temetőben van eltemetve.) A centenárium azonban nem a kezdetét, hanem a végét jelentette e kultusznak. Nemsokkal utána elkezdődött a temető lassú pusztulása. Az ötvenes években már legfeljebb az iskolásokat vezényelték ki március 15-én a teljesen elgazosodott temető emlékművéhez. 1956 után aztán ennek is vége szakadt.

Itt térhetünk vissza ama meghatóan szép Kossuth-levél jóslataihoz. Kossuth atyját ui. valóban nem hagyták nyugodni abban a sírban, amelyen 1840-ben ő helyezte el virágait, de ez már nem a dicső hagyományait ápoló nemzet gesztusa volt! Először 1958. máj. 4-én indult meg a támadás a temető ellen, azzal, hogy a tanács-házhelyeknek akarja átadni a falu fejlődése és terjeszkedése érdekében, Kossuth László sírját pedig a Kerepesi Temetőbe helyezik át. De aztán «jobb» ötlet akadt. A '60-as években a járási tanács és párt ház építése idején kezdtek ledózerolni belőle egy-egy sávot felvonulási útnak, és tették kincskeresők szabad prédájává az elhunytak földi maradványait. Tehát ahelyett, hogy a temetőt hozták volna rendbe, és a tervezett irodaházakat ötven méterrel távolabb, a temető kerítésén kívül építették volna fel, inkább a megsemmisítésre ítélt síremlékek helyére tervezték az épületeket. A temető sorsát így végül a sajátosan értelmezett «településfejlesztés», a biztosító, a bíróság, a rendőrség (végül az új ált. iskola) építése pecsételte meg. Az egyház tulajdonjogával, vaskos iratgyűjtőket megtöltő tiltakozásaival és a kegyelet elemi szabályaival mitsem törődve, ekkor vált a föld színével egyenlővé az az emlékhely, amelyben Dabas első telepesei és országos jelentőségű (!) személyiségei nyugodtak! Azt a sírt pedig, melynek ügyében Kossuth és az emlékmű bizottmány akaratából egyedül a református egyház volt illetékes, a presbitérium sorozatos kéréseit meg sem hallgatva, telepítették ki a vasúton túli köztemetőbe, melyre még csak meg sem hívták, róla utólag értesítették az egyházközséget. Jellemző, hogy még ahhoz sem járultak hozzá, hogy a jelentősebb személyek földi maradványait exhumálják, síremlékeiket és a centenáriumi díszkaput a templomkertbe áthelyezzék. Kossuth László maradványai így módon «megmenekültek», de a többi jeles XVIII. századi, reformkori és 1848-as hazafi sírjának az a sors jutott, amit Kossuth az emigrációban megjósolt. «Széttiporta» a «hálás» utókor! Pedig ez a temető nemcsak névleg, hanem valóban «Jubileumi emlékparkja» lehetett volna Dabasnak, amelyet országos zarándokhelyként kereshetnének fel most a Kossuth-tisztelők, akár 1880-ban az emlékműavatáskor és 1948-ban, a centenárium idején!

Végül néhány további epizód! Gyón és Sári Dabashoz csatolása után a tanács Kisfaludy Strobl Zsigmondtól megrendelte Kossuth Lajos mellszobrát. A bronzszobor el is készült, s mialatt folytatódott a temető pusztítása, az egyik tanácsi épület raktárában porosodott egy zsákba csavarva. A szobor felavatására csak 1968. március 15-én került sor, az újonnan felépült járási tanács és párt ház előtti parkosított területen, melynek névadója (természetesen?) Lenin lett. Kossuth szobra azonban nem a Lenin téren érte meg a rendszerváltozást, mivel egy ideologisztikus tartalmakat hordozó szoborcsoport kedvéért a '80-as években az «zöld iskola» udvarára telepítették át. Így történhetett, hogy az átalakulást előkészítő első március 15-ét a tér két felén tartották. A párt- és állami szervek hivatalos ünnepségét a gimnázium udvarán lévő Tánács-szobornál, a szerveződé ellenzékét pedig Kossuthnak az általános iskola udvarán álló szobornál. Azóta (egyre gyérülő lakossági részvétel mellett!) lényegében az utóbbi forgatókönyv érvényesül: a Kossuth-háztól a református templom turini koszorújához, onnan a Tánács-, majd a térre visszahelyezett Kossuth-szoborhoz vezet a felvonulók útja.

Kisfaludy Strobl alkotását Kossuth Lajos születésének 190. évfordulóján, 1992. márciusában helyezték vissza eredeti helyére, melynek neve ettől kezdve Március 15. tér lett. És Kossuth László földi maradványai? Nos, azok messze vannak innen! Az egyébként rendben tartott emlékmű ott áll a köztemető díszhelyén, a ravatalozóval szemben, de túl távol ahhoz, hogy a felvonulások fénypontja lehessen. Ezért van az, hogy sem először, sem azóta egyetlen szónok sem mondhatta: *Uraim! Itt állunk Dabas reformkori és forradalmi hőseinek földi maradványai előtt. Azon a helyen, mely az atyját gyászoló Kossuth lányomát őrzi; azon a helyen, mely könnyezni látta egykor történelmünk legnagyobb alakját!* Mindezt nem mondhatta és már soha nem mondhatja el egyetlen ünnep szónoka sem, mert a város legértékesebb történelmi pontján nyoma

sincs ennek. Pedig a Kossuth-hagyományok ápolását sokan fontosnak tartják Dabason. Arcmását szobor, nevét utca, művelődési központ (a Széchenyi javaslatára 1837-ben épült egykori nemesi kaszinó), általános iskola és vadásztársaság viseli. Atyja nevére is utca, utolsó lakóházán emléktábla, az állomáson túli sírján emlékmű, a ref. templomban a fia porcelánkoszorúja, a gyóni ev. egyház iratai között Kossuth László haláláról az anyakönyvek eredeti bejegyzése emlékeztet. Példás tevékenységet folytat a hagyományok ápolására a ref. egyház és a város szakmunkásképző iskolája is, melyek fontosnak tartják Kossuth László és a múlt századi dabasi hősök sírjainak ápolását. Az utóbbi, Kossuth Lajos halálának centenáriumán ennek az eszmeiségnek jegyében vette fel Kossuth Zsuzsanna nevét. A megtörténetek mégsem lehet meg nem törtéنتé tenni! De azért néha-néha elmondhatnánk: Uraim! Ez az épület, íme, azon a helyen áll, melynek földje Kossuth Lajos lábnyomát őrzi, s amely egykor könnyezni látta történelmünk legnagyobb alakját! Netán egy tábla is emlékeztethetne erre a tényre!

És mi maradt nekünk, -egyszerű- polgároknak? Helyrehozhatjuk-e mi a közelmúlt bűneit? Egy őseredeti nemzeti emlékpark helyett maradt a jövőnek a -kvázi Jubileum-parkja, a megszentelt föld helyén pedig az irodaházakkal beépített mesterséges környezet. Ámde mégis! Ha elmegyünk mellettük, lássunk az ormóttan betontömbök mögé! Millió gondjaink közepette is gondoljunk egy percre a börtönből érkező Kossuthra! Képzeljük el, amint szomorú szívvel hajt fejet egy vörösmárvány oszloppal megjelölt sírhant előtt, mit körbelengenek a májusi orgonák bimbózó fürtjei! Ha a köztemetőben járunk, ne menjünk el közömbösen az emlékmű előtt! Ne sajnáljunk egy szál virágot róla! Ha tehetjük - nem nagy fáradság - zarándokoljunk el néha-néha a Kossuth-házhoz, s ne felejtjük el megmutatni gyermekeinknek Kossuth turini porcelánkoszorúját sem a református templomban! Merítsünk erőt általuk a történelmi múlt értékeiből, és hogy erőt meríthessünk, ne feledkezzünk meg legszentebb hagyományaink ápolásáról! S akkor hozzánk is szólni fognak Kossuth 1880-ban Dabasra írt gondolatai: *Legyenek önök is, s akik kegyeletes munkájukban részesek, megáldottak, hogy családomnak a szent hely feltalálhatóságát biztosították. Lélekben önökkel leszünk, csak így lehet, csak így szabad lennünk!*

Czagányi László

Móricz Zsigmond Csongrádban

Könyvet lehetne, kellene szerkesztenem Móricz Zsigmondnak Csongrád megyei városokról, községekről szóló írásaiból; itteni barátaival, híveivel váltott leveleiből; naplójának idevágó részleteiből; útjainak hírlapi visszhangjaiból. Ahogyan Kovács Dániel tette (*Móricz Zsigmond és Sárospatak*. Miskolc, 1994), vagy ahogyan szegedi írásait miniatűr kötetbe gyűjtöttem (*Paprikaszagú levegőben*. Szeged, 1974). Hiábavaló munkát végeznék: nem akadna rá mostanság kiadó. Így be kell érnem, hogy egy ilyen könyvnek a vázlatát nyújtsam: nem is dió-, hanem mogyoróhéjban (*in nuce*) fölsoroztassam adalékaimat Móricz Csongrád megyei kapcsolatairól.

Makó

1908 nyarán Móricz édesanyja a budapesti Szent István kórházban Hirschler Ágoston főorvos osztályán, a belgyógyászatban feküdt. Egy délután, amikor Móricz meglátogatta édesanyját, bekopogott az orvosi szobába. Ott egy magához hasonló korú fehér köpenyes fiatallembert talált, bizonyos Diósszilágyi Sámuel. Találkozásukat a már tekintélyes makói kórházi főorvos, Móra Ferenc barátja, Erdei Ferenc apósa, 1940.